

Ragıp Zarakolu: 1908 Anayasal Devrimi sonrası İstanbul

Posted on 14/04/2018

✘ 2014 yılından beri üzerinde çalıştığımız Trabzonlu Hayr Simon Yeremyan'ın "Gostantnubolis/ Konstantaniyye" adlı kitabı, "İstanbul İzlenimleri" başlığı ile nihayet çıktı. Bunun için çok mutluyum. Ermeni aydınlanmasında Mihitaristlerin çok önemli bir yeri vardır. Sivaslı Mıkhitar 1727'de Venedik'teki Sen Lazzaro adasına yerleşecek ve burayı çok önemli bir kültür merkezine dönüştürecekti. Bu kitabın yazarı da, 1908 Meşrutiyet Devriminden sonra bir çok kez İstanbul'a gelecek ve izlenimlerini yazacaktı. Bu kitabı okurken hep Stefan Zweig'ın, 1. Dünya Savaşı öncesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Viyana'sını capcanlı anlattığı, en sevdiğim kitaplarından biri olan "Dünün Dünyası" nı hatırlayacaktım.

Tbravanklı, İstanbul Siyasallı Toros Haşhaşoğlu'nun usta tercümesi, Yasemin Gedik'in titiz editörlüğü ve Mehmet Ali Varış'ın harika kitap dizaynı kitabı daha cazip kılıyor.

Hem İstanbullu hem de Venedikli olan Prof. Dr. Levon Zekiyan kitaba çok hoş bir önsöz yazdı, İtalyanca yazdığı "Konsatantaniyye'den Venedik'e" başlıklı yazısını da anarak. Zekiyan şöyle diyor: "Bir bakıma yazarın, içinde büyüdüğü ve geliştiği kültür ortamı ve yapısı açısından, hayat hikâyesi gibidir. Bir kültüryapısal otobiyografi niteliğindedir. Çok dilli, çok kültürlü geleneksel İstanbul ile, 19. yüzyılda özellikle gelişen Tiflis, Kahire, Viyana gibi ona benzer, fakat onun tüm boyutlarını tam anlamıyla kucaklayamamış bazı önemli 'kozmpolit' metropollerin; Paris, Los Angeles, Londra, Moskova gibi, 20. yüzyılın büyük metropollerinden, kültür ortamı ve yapısı açısından, farklılıklarını anlatan ve bu çerçevede içinde yazarın kişisel deneyimi bağlamında Venedik'in tuttuğu yerin, oynadığı rolün analizine açılan bir yazıydı bu" diyor ve şöyle devam ediyor:

“Konstantaniyye, tarihin en büyük ve en uzun ömürlü İmparatorluklarından ikisinin başkenti olup benzerine as rastlanır bir unvanın taşıyıcısı olmanın şerefine nail olmuş bir kenttir: İlki, Bizans adı ile de bilinen, fakat özü itibariyle Doğu Roma İmparatorluğu diyeceğimiz, ikincisi ise Osmanlı İmparatorluğu. Aralarındaki bir çok farklılığa, özellikle insanlar arasında en önemli farkları oluşturan din, dil ve etnik doku farklarına karşın, iki İmparatorluk arasındaki yapısal ortaklıklar, muhakkak ki bu büyük, güzeller güzeli şehrin yüzyılların tüketemediği, aksine daha da güçlendirdiği, daha da vurguladığı cazibesinin temelindedirler. Bir düşünün: Koca Aya Sofya ile koca Süleymaniye gibi, sanki insanoğlunun değil, göklerden inmiş perilerin diktiği, işlediği, süslediği semavi bir hayali andıran o iki emsalsiz mabedi! Bunlar, işaret ettiğimiz ortaklıkların hem simgesi, hem ürünü, hem de bu ortaklıkları canlandıran sürecin sonucudurlar. Fakat, o kadar yakın benzerliklerine, o kadar sıkı doğumsal, yapısal, vasıfsal bağlarına rağmen, bu iki şaheser yalnız ve yalnız kendilerine has, tekrar edilemez suretleri, silüetleri, kubbeleriyle tektirler ve tek kalırlar!

Gerek Bizans, gerek Osmanlı Konstantaniyye’sinin bu kozmopolit sahnesinde önemli, bazen de başta gelen bir rol oynayan ulus ve kültürler arasında Ermeniler’in özel bir yeri olmuştur. Onların Bizans başkentindeki varlığı, kentin kuruluşunun ilk yüzyılına kadar ulaşır, ve hem başkent hem de genellikle İmparatorluğun yaşamındaki her alanda ve, en üst kademelerine kadar, toplumun her düzeyinde - bilimden ticarete, mülkiyeden askere, ruhbanlıktan asalet, ve ta İmparatorluk tahtına dek - kendini hissettirmiştir.

Kentin Osmanlılarca fethi, ve bizzat Fatih Sultan Mehmet’in genellikle Ermeniler hakkında takdir ve itimadı ve özellikle Bursa Episkopos’u Hovagim ile aralarındaki karşılıklı sevgi ve hüsnüniyet, Bizans’ın geç dönemlerinde zayıflamaya yüz tutmuş başkent Ermeni varlığının yeniden canlanmasına ve Osmanlı bünyesinde de, toplumun en üst kademelerine kadar, Ermeniler’in çok etkin, verimli ve itibarlı bir rol üstlenmesine yol açmıştır. Hattâ, Bizans’ta kültürlerin kaynaşması, eninde sonunda, bir “rumlaşma” sürecinden kaçınmazken, bunun aksine Osmanlı’da, belki de bugüne dek hakkıyla incelenip değerlendirilememiş “millet” sistemi sayesinde, Rum olsun, Ermeni olsun, Yahudi olsun ve benzeri daha başka kültürler, kendi öz benliğini koruyup geliştirme olanaklarını bulmuştur. Şöyle ki 18. yüzyılda İstanbul,

Ermeni kültürü ve Kilise hayatının başta gelen merkezlerinden biri olmaya yönelmiş ve 19. yüzyıl boyunca tüm Ermeni halkının çoğunluğunu oluşturan Batı, yani Osmanlı Ermenilerinin, manevi ve kültürel “başkent”i haline gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde, 1915 Büyük Felâket sonucu, İstanbul’un bu işlevi kıyas edilemeyecek derecede sınırlanmasına rağmen, İstanbul Ermeniliği yine de hem Ermeni kültürü çerçevesinde, hem genelde Türkiye kültürü bağlamında ve bazen, uluslararası düzeyde simalar verebilmiştir. Bunlar arasında, belki en ünlüsü, dünya çapında fotoğraf ustası Ara Güler’in yanısıra, edebiyatta Zahrad, Khrakhuni, Haddeciyan, sporda Garbis Zakaryan, sanatın birçok dalında Edgar Manas, Alis Manugyan, Erol Sarafyan gibi ve, hemen hemen tüm yaşam alanlarında, daha nice isimleri saymak mümkündür.

P. Simon Yeremyan’ın 20. yüzyılın başlarında yayınlanmış güzel, manidar ve İstanbul’un bazı temel nitelikleri hakkında simgesel bir anlam taşıyan bu kitabının geniş okuyucu kitlelerine ulaşmasını içten temenni ederiz” diyor Boğos Levon Zekiyan. Şimdiden iyi okumalar.

Kaynak: evrensel.net